

Знати ворога в лице. Роздуми про те, ким ми є і ким не хочемо бути.

«Ця зима буде важкою» – попереджають усі – від українських блогерів до поважних іноземних аналітиків. Так ніби у війні бувають «легкі» зими чи літа чи ніби у холодних і вогких окопах не перебувають наші найкращі: вони знають, що таке важка зима, і знають, що тому «важко» є куди рости. А вони все одно там – тримають на собі цілий простір України, населений людьми і життям; щохвилини відбивають атаки ворога, створюючи той простір знову й знову. Й нам у ньому варто не просто «жити життя», а зуживати кожен момент, щоб й собі творити «пояси безпеки» для себе і своїх титанів – простори сенсів і безумовних цінностей, ідентичності й національного самоусвідомлення.

Визначити ким ти є автоматично означає шукати відмінностей від інших. А в умовах війни проти того, хто тебе хоче поглинути – перемолоти твоє «я», зрівняти зі своїми сірими упослідженими масами, а коли ні, то знищити, – варто тримати в голові картинку, ким ти не є і не хочеш бути. Відтак знати свого ворога в лице (чи що там у нашого ворога замість нього).

Наш ворог щиро не вірить, що після століть поневолення в «обіймах» колоніальної імперії, систематичного прорідження еліт й стирання з лиця землі усяких рис національної самобутності українці змогли зберегти живим відчуття власного «я». І так, слово «колоніальна» тут не помилка і не метафора. росія – колоніальна імперія, байдуже, що її колоніалізм формально відрізнявся від «класичного» – того, що із захопленням заморських територій та контролем народів з іншим кольором шкіри та іншою культурою. росія не сягала далеко, а привласнювала й упокорювала навколишні землі й народи. Вона не уклала договори про надання статусу домініона, а поглинала території або призначала органи влади, які обслуговували російські інтереси; вправлялася у способах витіснення історії та письменства, стирання й переписування пам'яті, силуючи підбиті народи набувати якщо не виключно

російської, то численних лояльних ідентичностей. Колоніалізм – це не про колір шкіри чи віддаленість підкорених. Це практика поневолення, підкорення й підпорядкування одним народом інших. Це нав'язування ієрархій, в яких підкореним приписують їх місце, накладають відчуття меншовартості й недорозвиненості. Досі соромитесь говорити українською, бо це «мова села»? Ласкаво просимо до світу колонізованої нації – впокореної, приниженої, навченою сиротою сидіти у куточку, доки говорять дорослі дяді.

А справа ж в тім, що ми не сироти і не знайди. Світ довго вірив в існування «неісторичних» націй (за Г.В.Ф.Гегелем), ретельно намагався зберегти статус-кво, не даючи «малим», «недержавним» народам порушити його ідеальну картину дійсності. Чого тільки вартє ігнорування українських делегацій на Паризькій мирній конференції щойно після Першої світової війни й відмова розглядати «українське питання» попри проголошений принцип самовизначення націй з-поміж інших 14 вільсоніанських пунктів. І це тоді, коли українська держава народжувалася у горнилі національно-визвольних змагань і «золотий гомін» на Софійському майдані луною віддавав в українських містах, містечках і селах. В нас тоді не вірили, бо ми, бачте, не вписувалися у плани світових держав. Отож нам знову й знову припадає доводити: ми, ті самі, що й у 1918, триваємо! Ми є!

Ми є, бо наші еліти, нищені у Сандармохах і гноєні у ГУЛАГах, поставали знову й знову, беручи невідь звідки силу й наснагу зберігати та передавати культурну пам'ять. Ми є, бо наші предки билися за нас, як ми б'ємося за прийдешні покоління – билися за «bloodlands»¹, криваві землі, де, щоб бути собою, треба постійно – п о с т і й н о – змагатися з тими, хто хотів звести нас на порохи. Жити тут означало витратити енергію на те, щоб хоч залишатися на місці, а не відкочуватись назад у розвитку, бо імперська машина породжувала нові й нові способи позбавити нас можливості

¹ Snyder, Timothy. (2010). *Bloodlands : Europe between Hitler and Stalin*. New York :Basic Books

модернізуватися, тим самим прирікаючи на існування українства як атавізму, курйозу, артефакту з кунсткамери. Ми є, і це наша «перемога над нашими вбивцями» (О.Забужко)².

Сьогодні чути голоси – свої та чужі, мовляв, не перебільшуйте з оцінкою самих себе та своїх здобутків. Це рівно, як сказати Гомеру, щоб той не перехопив міри з героїзацією греків-руйнівників Трої. Бо кожен з нас «в Україні і не в Україні» – Гомер, що творить ідею своєї нації, укладає пам'ять про її героїв, витворює історію, з якої ще ненароджені українці здобуватимуть знання того, ким вони є. Наш народ породив героїв-велетів, й саме час складати міфи про них і вплавити ці міфи у своє саморозуміння. Без власного міфу, за Е.Томпсон, держава – хай навіть з усіма формальними атрибутами – існувати не годна³.

Нам так довго ще вибиратися з вимушеної німоти, нам так багато ще треба про себе дізнатися й так тяжко пропрацьовувати й вчитися жити з нашими колективними травмами і зломами, щоб стати дорослим суспільством. Й останнє – це те, на що наш ворог не спроможний: російське суспільство не вміє дивитися в себе і визнавати свої проблеми; руські шукають винних в інших і множать власних ворогів, які їм «заважають жити» і намагаються позбавити їх сили і підважити їхню велич. Але руські так і не знають відповіді на їхнє іконічне (і цілком симптоматичне!) питання «В чьом сіла, брат?». Справжня сила/влада, за Х.Арендт, народжується з комунікації та взаємодії вільних і відповідальних людей⁴. Ця теза зовсім неприйнятна для держави, що об'єднує упосліджених людей із напівкримінальною, напів чекістською елітою на чолі. Оприччина-таємна поліція-ЧК-ОДПУ-НКВД-КДБ-ФСБ – ось справжня суть тривалості російської

² Забужко, Оксана. (2022). Найдовша подорож. К.: Комора.

³ Томпсон, Ева М. (2006). Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм. Пер. з англ. М. Корчинської. К: Вид-во Соломії Павличко «Основи».

⁴ Arendt, Hanna. (1958). The human condition. Introduction by Margaret Canovan. 2nd ed. Chicago : University of Chicago Press.

історії, бо саме ці інституції були і залишаються стержнем держави, на який, як на шампур, насаджуються численні підкорені народи й тримаються купи, об'єднані не ідеєю спільного процвітання, а страхом. В Росії немислима ідея горизонтальних зв'язків, бо без владної вертикалі уся строката мапа народів російської федерації розповзеться на клапті. Рускім важко втямити, як Україні вдалося встояти під їхніми ударами, бо ж завдавати їх було вирішено в момент слабкості нашої держави, але не виміряно перед тим сили нашого громадянського суспільства. Їм незрозуміла довіра й відчуття плеча поруч, а соціальна солідарність й здатність українців організувати суспільство на горизонтальному рівні виявилися потужнішими і спроможнішими за державні інституції. Громадянське суспільство стало щитом держави, що прийняв на себе удар, і його не побудуєш без емпатії, й здатності співчувати – того, чого рускім трагічно бракує, звідси – звірства і катування – нелюдський вищир імперії, що показала свою сутність [екзистенційного зла](#).

Це кілька штрихів до образу ворога, навіяний нещодавніми дискусіями із запрошеними лекторами. Його можна доповнити і наповнити історіями з окупації, з полону, з окопів, з волонтерських авто, з польових госпіталів, з кабінетів вчених, з президентського крісла. Наповнюймо, і не забуваймо про свої ролі – деміургів просторів та ідентичностей, міфотворців, нащадків своїх пращурів, членів громадянського суспільства, будівничих держави, а не «маленьких людей». Донатьмо на ЗСУ та бережімо свою Україну й одне одного! Слава Україні!

Доцент, кандидат історичних наук, кафедра міжнародних економічних відносин Державного університету економіки і технологій Наталія Шелудякова

15 листопада 2023 р.